

W ZWIERCIADLE BERGMANA

Siódma pieczęć / Det sjunde inseglet

Tam, gdzie rosną poziomki / Smultronstället

Źródło / Jungfrukällan

Jak w zwierciadle / Sasom i en spegel

Goście Wieczery Pańskiej / Nattvardsgästerna

Milczenie / Tystnaden

Persona / Persona

Szepty i krzyki / Viskningar och rop

Sceny z życia małżeńskiego / Scener ur ett äktenskap

Jesienna sonata / Herbstsonate

Bezprecedensowe wydarzenie kulturalne w największych polskich miastach - przegląd klasycznych arcydzieł Ingmara Bergmana – to znakomita okazja, aby poznać jednego z najbardziej bezkompromisowych i wizjonerskich twórców w światowej kinematografii.

Spośród wszystkich dokonań szwedzkiego reżysera wybrano 10 najbardziej aktualnych tytułów. *Tam, gdzie rosną poziomki, Szepty i krzyki, Milczenie, Źródło, Goście Wieczery Pańskiej, Sceny z życia małżeńskiego, Persona, Jak w zwierciadle, Siódma pieczęć, Jesienna sonata* – to te pozycje w filmografii Bergmana, które pochylają się nad kondycją człowieka we współczesnym świecie i które cały czas prowokują i dają do myślenia.

Filmy zostaną pokazane na odnowionych cyfrowo kopiach 35mm. Młode pokolenie widzów po raz pierwszy będzie miało szansę poznać arcydzieła Bergmana w idealnych technicznie warunkach.

Twórczość Bergmana wraz z jej powracającymi motywami - wyobcowaniem człowieka we współczesnym świecie, kryzysem wiary i chrześcijańskiego modelu moralności, rozkładem więzi w rodzinie – paradoksalnie dopiero dziś staje się dla polskiego widza w pełni aktualna i czytelna. Polemika reżysera z mieszczańskim systemem wartości może istotnie dotyczyć nas w pełni dopiero w społeczeństwie, które zaczęło wykształcać klasę średnią z jej wszystkimi dobrodziejstwami i obciążeniami. Prezentacja uniwersalnych filmów Bergmana jest więc dziś dla widza okazją do postawienia sobie zasadniczych pytań związanych z własnym życiem i miejscem w świecie, a nie tylko do spotkania z mistrzem kina.

Bergman, mimo że autobiograficzny aż do granic ekshibicjonizmu, potrafi w swoich obrazach dotknąć filmowego absolutu. Tworzy kino totalne, które mierzy się z najpoważniejszymi problemami filozoficznymi, religijnymi i egzystencjalnymi i które dziś staje się dla widza prawdziwym wyzwaniem.

Siódma pieczęć

Det Sjunde inseglet

Szwecja 1956, 96 min.

reżyseria: Ingmar Bergman

scenariusz: Ingmar Bergman

zdjęcia: Gunnar Fischer

muzyka: Erik Nordgen

montaż: Lennart Wallen

dźwięk: Lennart Wallin, Aaby Wedin

scenografia: P.A. Lundgren

kostiumy: Manne Lindholm

obsada: Max von Sydow (Antonius Block), Gunnar Björnstrand (Jöns), Nils Poppe (Jof) Bibi Anderson (Mia), Bengt Ekerot (Śmierć), Ake Fridell (Plog), Inga Gill (Lisa), Erik Strandmark (Skat), Bertil Anderberg (Raval).

nagrody: Nagroda Specjalna Jury na MFF w Cannes

Siódma pieczęć powstała na bazie jednoaktówki „Malowidło w drewnie”, którą Bergman stworzył dla (i przy udziale) studentów szkoły teatralnej w Malmö. To, co miało być warsztatową wprawką, okazało się podstawą dla filmu, który uczynił reżysera sławnym. *Siódma pieczęć* – moralitet ubrany w średniowieczny kostium – to pierwsza część z tak zwanego cyklu wertykalnego, a zarazem pierwsza Bergmanowska próba poznania Boga, próba, którą autor ponowi w wielu tytułach, choćby w *Jak w zwierciadle*, *Gościach wieczery pańskiej* i *Milczeniu*.

Rycerz Antonius Block i jego giermek Jöns powracają z wyprawy krzyżowej. Podróżują przez ziemie zniszczone szalejącą zarazą, obserwują okrutne gwałty i pochody biczowników, spotykają przerażoną dziewczynę skazaną na śmierć za czary i rodzinę kuglarzy, która stanowi jedyną oazę szczęścia w tym straszliwym świecie. Block traktuje podróż jako drogę do poznania prawd ostatecznych. Ponieważ życie naokoło wydaje się pozbawione sensu, a Bóg milczy, rycerz gotów jest zapytać Śmierci. Ta decyduje się podjąć jego wyzwanie i zagrać z nim w szachy, na jednej szali kładąc tajemnicę wszechrzeczy, na drugiej – jego życie.

„Wartość artystyczna *Siódmej pieczęci* wynikała nie tyle z bezwzględnej oryginalności intelektualnej filmu, bo o takiej mówić trudno, co z jego niezwykle sugestywnego kształtu estetycznego. Widmo wszechobecnej Śmierci na pierwszym planie, wizyjna inscenizacja scen masowych (...), idealna harmonia pierwiastków sacrum i profanum, tragizmu i komizmu, patosu i arlekinady, epiki i liryki, realizmu i fantastyki (...) złożyły się na filmowy spektakl o ogromnej i nieprzemijającej sile emocjonalnego oddziaływania – świadectwo absolutnego mistrzostwa Bergmana w opanowaniu filmowej formy.” – pisał o *Siódmej pieczęci* Tadeusz Szczepański.

Tam, gdzie rosną poziomki

Smultronstället

Szwecja 1957, 91 min.

reżyseria: Ingmar Bergman

scenariusz: Ingmar Bergman

zdjęcia: Gunnar Fischer

muzyka: Erik Nordgren, Göte Lovén

montaż: Oscar Rosander

dźwięk: Aaby Wedin, Lennart Wallin

scenografia: Gittan Gustafsson

kostiumy: Millie Ström

obsada: Victor Sjöström (Profesor Isak Borg), Bibi Andersson (Sara), Ingrid Thulin (Marianne Borg), Gunnar Björnstrand (Evald Borg), Jullan Kindahl (Agda), Folke Sundquist (Anders), Björn Bjelfvenstam (Viktor)

nagrody: Złoty Niedźwiedź i nagroda FIPRESCI dla Victora Sjöströma na MFF w Berlinie, Złoty Glob dla najlepszego filmu obcojęzycznego, Nagroda Włoskiej Krytyki Filmowej na MFF w Wenecji, nominacja do Oscara za najlepszy scenariusz

Tam, gdzie rosną poziomki to studium przemijania zrealizowane przez zaledwie 37-letniego Bergmana i kolejne osobiste dzieło w filmografii reżysera. „Ulepiłem postać, która z wyglądu przypominała mojego ojca, ale którą na wskroś byłem ja. Ja sam (...), wyobcowany, zamknięty w sobie, odgradzający się od innych, zadufany, nie tylko dość nieszczęśliwy, ale naprawdę nieszczęśliwy. Pełen sukcesów. I uzdolniony. I solidny. I zdyscyplinowany.”

Na swoje alter ego Bergman wybrał 80-letniego profesora Borga, który jedzie z synową ze Sztokholmu do Lund na obchody własnego jubileuszu naukowego. Podróż staje się dla niego wędrówką przez obszary pamięci, refleksją nad życiem i stosunkami z ludźmi. Bohater przywołuje we wspomnieniach swoją pierwszą niespełnioną miłość, nieudane małżeństwo, trudne ojcostwo. Bliskość śmierci sprawia, że Borg uświadamia sobie, iż apodyktycznością, chłodem i obojętnością odgradził się murem od innych, skazał się na rozpaczliwą samotność. Teraz będzie starał się powoli ów mur burzyć (co jest jedynie subtelnie zasygnalizowane, ale i tak stanowi wyjątkowy w twórczości reżysera promyk optymizmu).

W *Tam gdzie rosną poziomki* Bergman podjął się gry z konwencjami kina. Sekwencje snów stylizowane są na różne nurty kina niemeo (od ekspresjonizmu, poprzez surrealizm, aż do wodewilowego impresjonizmu). Autor zaprosił również do współpracy legendarnego reżysera, mentora i twórcę słynnej szkoły szwedzkiej, Victora Sjöströma, który wcielił się w postać profesora Borga i jak mówi sam Bergman „zawładnął (...) tekstem - przerobił go na swoją modłę, włożył weń własne doświadczenia: udrękę, mizantropię, wyobcowanie, brutalność, smutek, strach, samotność, chłód, ciepło, szorstkość i chandrę.”

Źródło

Jungfrukällan

Szwecja 1961, 81 min.

reżyseria: Ingmar Bergman

scenariusz: Ulla Isaksson na podstawie XIII-wiecznej ballady „Córka Töre z Wägne”

zdjęcia: Sven Nykvist

muzyka: Erik Nordgren

montaż: Oscar Rosander

dźwięk: Staffan Dalin, Aaby Wedin

scenografia: P.A. Lundgren

kostiumy: Marik Vos-Lundh

obsada: Max von Sydow (Töre), Birgitta Valberg (Märeta), Gunnel Lindblom (Ingeri), Birgitta Pettersson (Karin), Axel Düberg (Thin Herdsman), Tor Isedal (Mute Herdsman), Allan Edwall (żebrak)

nagrody: Oscar dla najlepszego filmu obcojęzycznego, Złoty Glob dla najlepszego filmu obcojęzycznego, Nagroda Specjalna na MFF w Cannes

O powodach realizacji *Źródła* Bergman napisał kiedyś: „Potrzebowałem surowej i schematycznej koncepcji świata, aby wyrwać się ze świata bezkształtnego, niewyraźnego i ciemnego, w którym utknąłem. A więc zwróciłem się do dogmatycznego chrześcijaństwa średniowiecza, z jego jasnym podziałem na Dobro i Zło”.

Źródło to opowieść o losach pewnej zamożnej, średniowiecznej rodziny. Dwie córki - Karin i Ingerin - wybierają się do kościoła. Aby tam dotrzeć, dziewczęta muszą pokonać niebezpieczną drogę przez las. Ingerin podróż wydaje się zbyt ryzykowna, pobożna Karin,

mimo próśb siostry, postanawia iść dalej. Po drodze spotyka wędrownych pasterzy, którzy namawiają dziewczynę, by odpoczęła z nimi na polanie. Spotkanie z nieznanymi zamienia się w koszmar - pasterze gwałcą i zabijają Karin. Potem przypadkowo znajdą się w domu swej ofiary i zechcą sprzedać Töremu jej suknię. Rodzina odkrywa ich straszną zbrodnię i postanawia pomścić córkę.

„Ekranizacja średniowiecznego przekazu o nikczemności człowieka, dokonana z maestrią narracyjną, ale i z brutalnym naturalizmem. - pisał o *Źródle* Adam Garbicz - Fabuła nie tworzy tym razem punktu wyjścia do rozważań o wielkich problemach bytu, lecz prowadzi do myśli o kruchości zasad etycznych człowieka, który tak łatwo daje się ponieść okrucieństwu.”

Jak w zwierciadle

Såsom i en spegel

Szwecja 1960, 89 min.

reżyseria: Ingmar Bergman

scenariusz: Ingmar Bergman

zdjęcia: Sven Nykvist

muzyka: Erik Nordgen, wykorzystano także utwory Jana Sebastiana Bacha

montaż: Ulla Ryghe

dźwięk: Staffan Dalin, Stig Flodin

scenografia: P.A. Lundgren

kostiumy: Mago

obsada: Harriet Andersson (Karin), Gunnar Björnstrand (David), Max von Sydow (Martin),
Lars Passgård (Fredrik)

nagrody: Oscar dla najlepszego filmu nieanglojęzycznego

Karin to młoda kobieta cierpiąca na schizofrenię. Razem z mężem, bratem i ojcem wybiera się na kilka dni na małą skalistą wysepkę. Tam jej choroba gwałtownie się nasila, a każdy z towarzyszących jej mężczyzn na swój sposób musi poradzić sobie z tą sytuacją. Ojciec, ceniony pisarz, początkowo przypatruje się cierpieniom córki z zawodowym zainteresowaniem, by w końcu uzmysłowić sobie własny egoizm. Mężowi, który jest lekarzem trudno pogodzić się z bezradnością medycyny wobec choroby. Młodszy brat, przeżywający problemy dojrzewania, jest jedynym, który stara się zrozumieć siostrę. Ta oczekując objawienia się Boga, w odruchu rozpacz i osamotnienia doprowadza do zbliżenia z nim. Sytuacja staje się tak poważna, że konieczna jest hospitalizacja Karin. Dla jej ojca widok lądującego helikoptera i pielęgniarzy jest prawdziwym szokiem. Zaczyna opowiadać synowi o miłości Bożej...

Jak w zwierciadle nagrodzone w 1962 roku Oscarem dla najlepszego filmu zagranicznego Ingmar Bergman określił jako swoje najbardziej osobiste dzieło. Tytuł filmu zaczerpnął z biblijnych wersji: „Teraz widzimy jak w zwierciadle, a wówczas - twarzą w twarz. Teraz poznaję tylko częściami, wówczas poznam i sam będę poznany”. Wydaje się, że dla Bergmana sprawą najważniejszą jest możliwość znalezienia czynnika jednoczącego ludzi, ułatwiającego im porozumienie, by mogli ujrzeć się takimi, jakimi są w istocie, a nie w wypaczonym przez lustro odbiciu. Dla reżysera czynnikiem tym wydaje się być jedno - miłość. Atmosferę filmu, z jego symboliką i metaforą, znakomicie podkreślają doskonałe zdjęcia Svena Nykvista, stałego współpracownika szwedzkiego reżysera.

Jak w zwierciadle otwiera bergmanowską trylogię poświęconą relacjom człowieka z Bogiem. Pozostałe filmy, które się na nią składają to *Goście Wieczery Pańskiej* i *Milczenie*.

Goście Wieczery Pańskiej

Nattvardsgästerna

Szwecja 1961, 81 min.

reżyseria: Ingmar Bergman

scenariusz: Ingmar Bergman

zdjęcia: Sven Nykvist

montaż: Ulla Ryghe

dźwięk: Staffan Dalin, Stig Flodin

scenografia: P.A. Lundgren

kostiumy: Mago

obsada: Gunnar Björnstrand (Tomas Ericsson), Ingrid Thulin (Märta Lundberg), Max von Sydow (Jonas Persson), Gunnel Lindblom (Karin Persson), Allan Edwall (Algot Frövik)

„Ostateczny kształt tego filmu wyłaniał się z przeżyć i rozmyślań artysty, który tym razem postanowił odrzucić wszelkie koncesje i kompromisy, już nie tylko wobec widza, ale przede wszystkim wobec samego siebie. Obecnie Bergman pragnął za wszelką cenę uniknąć jakichkolwiek (...) pozornych rozwiązań i łatwych konkluzji, dramaturgicznych manipulacji i reżyserskich trików – jednym słowem, wszystkiego, co mogłoby zafałszować obraz jego psychicznych zmagania z wiarą w Boga” – pisał o filmie Tadeusz Szczepański, wybitny znawca twórczości Bergmana.

Akcja *Gości Wieczery Pańskiej* dzieje się w małej rybackiej osadzie. Pastor Tomas Ericsson wypełnia swoje liturgiczne obowiązki z dręczącym go poczuciem, że braknie mu wiary... Podczas dnia, w którym toczy się akcja filmu pojawiają się u niego wierni ze swoimi problemami i wątpliwościami. Żona jednego z rybaków prosi o pomoc, gdyż jej mąż jest w depresji i nie chce żyć w świecie przemocy i zagrożenia atomowego. Słowa pociechy padające z ust pastora nie brzmią przekonująco. Nie potrafi oszukiwać, że jego wiara jest niezachwiana. Pojawia się także garbaty kościelny, który opisuje pastorowi bezmiar swego cierpienia. Tomas otrzymuje list od swojej wieloletniej przyjaciółki Marty, w którym ta oskarża go, że nie umie dawać miłości. Dopiero przelanie tej czary goryczy doprowadzi do zmian w życiu pastora.

Goście Wieczery Pańskiej to środkowa część trylogii, w której Bergman poszukuje odpowiedzi na pytanie o obecność Boga w naszym życiu.

Milczenie

Tystnaden

Szwecja 1962, 95 min.

reżyseria: Ingmar Bergman

scenariusz: Ingmar Bergman

zdjęcia: Sven Nykvist

muzyka: Ivan Renliden, wykorzystano także utwory Jana Sebastiana Bacha

montaż: Ulla Ryghe
dźwięk: Staffan Dalin, Stig Flodin
scenografia: P.A. Lundgren
kostiumy: Marik Vos-Lundh, Bertha Sännel
obsada: Ingrid Thulin (Ester), Gunnel Lindblom (Anna), Birger Malmsten (barman), Håkan Jahnberg (kelner), Jörgen Lindström (Johan)

nagrody: Nagrody Guldbagge 1963 – nagroda dla najlepszej aktorki (Ingrid Thulin), za najlepszą reżyserię i najlepszy film

Scenerią filmu jest utopijne państwo totalitarne Timoka, leżące gdzieś w Europie. Posiada ono własny, dziwny język, starannie izoluje się od przybyszy, a po jego ulicach jeżdżą czołgi. Docierają tu dwie siostry, którym towarzyszy syn jednej z nich - Johan. Bohaterki bardzo się od siebie różnią: Anna jest hedonistyczna i zmysłowa, Ester intelektualna i opanowana. Te różnice są głównym powodem konfliktu, jaki się między nimi rozgrywa. Jego świadkiem jest mały Johan, którego postać Bergman bardzo eksponuje. To jego oczami obserwujemy świat będący czymś na kształt przerażającego labiryntu.

W tym mrocznym i niepokojącym filmie Bergman tworzy emocjonalną atmosferę, jaka towarzyszy konfrontacji człowieka z nieznanym światem. To, co dziwne, tajemnicze, pociągające, jest także wieloznaczne, obce i pełne grozy. Bezlitosna wizja Bergmana łączy się, z wyjątkową jak na początek lat 60. otwartością i gwałtownością scen erotycznych. *Milczenie* miało być w zamierzeniu filmem-snem pełnym onirycznych i fascynujących obrazów. I to one, a nie słowa miały być nośnikiem wszelkich znaczeń i emocji. Tytułowe „milczenie” odnosiło się do milczenia Boga i kryzysu wiary, któremu reżyser dał wyraz w filmach *Siódma pieczęć*, *Jak w zwierciadle* czy *Goście Wieczery Pańskiej*. Sam Bergman mówił o głównym konflikcie tego filmu: „to tumult, jaki powstaje pomiędzy ciałem i duszą, kiedy nie ma Boga”.

Milczenie stanowi zwieńczenie bergmanowskiej trylogii będącej niezwykłą w kinematografii manifestacją artystycznej swobody i odwagi.

Persona

Persona

Szwecja 1966, 96 min.

reżyseria: Ingmar Bergman
scenariusz: Ingmar Bergman
zdjęcia: Sven Nykvist
muzyka: Lars Johan Werle
montaż: Ulla Ryghe
dźwięk: Lennart Engholm, Per-Olof Pettersson
scenografia: Bibi Lindström
kostiumy: Mago
obsada: Liv Ullmann (Elisabeth Vogler), Bibi Andersson (Alma), Margaretha Krook (lekarka)
Gunnar Björnstrand (Pan Vogler), Jörgen Lindström (syn Elisabeth)

nagrody: BAFTA 1968 – nominacja dla Bibi Andersson za najlepszą rolę kobiecą

Pomysł *Persony* zrodził się na gruzach nie zrealizowanych nigdy *Ludożerców* - zamierzonej opowieści o rozterkach współczesnych artystów, o sztuce karmiącej się ludzkim cierpieniem. Pewnego dnia Bibi Andersson – stała aktorka Bergmana - przedstawiła mu w Sztokholmie Norweżkę Liv Ullmann (która została potem towarzyszką życia reżysera i najważniejszą „twarzą” jego filmów). Bergman był zafascynowany podobieństwem obu aktorek i postanowił nakręcić, jako to sam ujął, „kameralny utwór na dwa instrumenty”.

Bergman powierzył Ullmann rolę Elisabeth, aktorki, która nagle w trakcie przedstawienia przestaje mówić i rezygnuje z występu. Lekarka przeprowadza szczegółowe badania, z których wynika, że milczenie aktorki nie jest konsekwencją żadnej choroby, a świadomego wyboru. Zaleca jej długi odpoczynek i absolutny spokój. W ustronnej willi nad morzem opiekuje się nią Alma, która podziwia aktorkę i dokłada wszelkich sił, by skłonić ją do mówienia. Odsłania przed nią intymne szczegóły swego życia, powierza jej swoje lęki i urazy, upodabnia się do ubóstwianej Elisabeth, niemal przejmując jej tożsamość. Jednak pozór bliskości znika, gdy pielęgniarka znajduje przypadkowo list, w którym Elisabeth ją obmawia.

Bergman, jakby podporządkowując warsztat wymowie *Persony*, zrezygnował z iluzji realizmu. Stosując znaczące przerywniki – ujęcie lampy projektora, pojawienie się perforacji taśmy filmowej czy autocytatów - wciąż przypominał widzom, że to nie życie, lecz sztuka. Mimo to stworzył nie tylko przejmującą medytację artysty nad sensem i zależnościami twórczości, ale też nad ludzkim lękiem, rozczarowaniem i samotnością. Sam po latach ocenił ten film jako jeden z najważniejszych w swojej filmografii: „Dziś czuję, że w *Personie* - a później w *Szeptach i krzykach* - posunąłem się tak daleko, jak tylko mogłem. W poczuciu wolności dotknąłem bezsłownych tajemnic, które jedynie kino potrafi unieść.”

Szepty i krzyki

Viskningar och rop

Szwecja 1972, 81 min.

reżyseria: Ingmar Bergman

scenariusz: Ingmar Bergman

zdjęcia: Sven Nykvist

muzyka: wykorzystano utwory Jana Sebastiana Bacha i Fryderyka Chopina

montaż: Siv Lundgren

dźwięk: Tommy Persson, Owe Svensson

scenografia: Marik Vos-Lundh

kostiumy: Marik Vos-Lundh

obsada: Harriet Andersson (Agnes), Kari Sylwan (Anna), Ingrid Thulin (Karin), Liv Ullmann (Maria), Erland Josephson (lekarz), Henning Moritzen (Joakim), Georg Artin (Frederik), Anders Ek (Isak)

nagrody: Oscar dla Svena Nykvista za najlepsze zdjęcia; nominacje do Oscara za najlepszy film obcojęzyczny, reżyserię, scenariusz oraz kostiumy; nominacja do Złotego Globu dla najlepszego filmu obcojęzycznego; Technical Grand Prize na MFF w Cannes 1973

Szepty i krzyki narodziły się z wizji plastycznej. „Zdarza się, że obrazy uparcie powracają, a ja nie wiem dlaczego. – wspomina Ingmar Bergman – Potem znikają, znów powracają i są dokładnie takie same. Cztery kobiety w bieli w czerwonym pokoju. Krzątają się, szepczą

między sobą i są nader tajemnicze. (...) Opisana powyżej scena prześladowała mnie przez rok. Byłem akurat zajęty czym innym, ale ponieważ te kobiety powracały z wielkim uporem, zrozumiałem, że czegoś chcą.”

Jest początek XX wieku, jesień – Agnes, samotna właścicielka XVIII-wiecznego pałacyku umiera na raka. Jej siostry przybywają, aby towarzyszyć jej ostatnim chwilom. Jednak kobiety najwyraźniej nie mają ze sobą prawdziwego kontaktu, Karin i Maria boją się śmierci siostry i uciekają do swoich spraw. W ich życiu panuje pustka, ich małżeństwa są emocjonalnym piekłem – Karin obsesyjnie nienawidzi dużo starszego Frederika, a Maria zamierza zdradzić Joakima, cały czas uwodząc lekarza Agnes. Jediną osobą, która cierpliwie czuwa przy łóżku chorej jest Anna – służąca, która niedawno straciła własne dziecko. Nawet bliskość śmierci nie jest w stanie wytrącić tego świata ze stanu emocjonalnego otępienia, hipokryzji i wszechobecnego egoizmu.

„Początek jak z „Trzech sióstr”, koniec jak z „Wiśniowego sadu”, a w środku Strindberg” – tak François Truffaut ocenił to, jak je nazwał, „arcydzieło czystego obrazu na temat kobiet”.

Sceny z życia małżeńskiego

Scener ur ett äktenskap

Szwecja 1973, 155 min.

reżyseria: Ingmar Bergman

scenariusz: Ingmar Bergman

zdjęcia: Sven Nykvist

montaż: Siv Lundgren

scenografia: Björn Thulin

kostiumy: Inger Pehrsson

obsada: Liv Ullmann (Marianne), Erland Josephson (Johan), Bibi Andersson (Katarina), Jan Malmström (Peter), Gunnel Lindblom (Eva), Anita Wall (Pani Palm), Barbro Hiort af Ornäs (Pani Jacobi)

nagrody: Złoty Glob dla najlepszego filmu obcojęzycznego, nominacja do Złotego Globu dla Liv Ullmann za najlepszą rolę kobiecą

Sceny z życia małżeńskiego powstały jako projekt telewizyjny. „Ekspert w dziedzinie małżeństwa”, pięciokrotnie żonaty Bergman, kokieteryjnie twierdzi, że napisał scenariusz dla zabawy i nakręcił go w warunkach chałupniczych w pobliżu swego domu na Fårö. Jednak 6-odcinkowy serial, emitowany w szwedzkiej telewizji publicznej w 1973 roku, a więc w czasie ogromnych przemian obyczajowych, okazał się tak popularny wśród Szwedów, że po półtorę roku został przekopiony na taśmę 35 mm i zmontowany jako film kinowy.

Marianne i Johana poznajemy w 10 lat po ślubie, kiedy udzielają wywiadu ilustrowanemu pismu jako statystyczne, acz szczęśliwe szwedzkie małżeństwo. On jest psychologiem pracującym naukowo, ona – prawniczką, specjalistką od rozwodów. Mają dwójkę dzieci. Żyją zgodnie, umieją się porozumieć, z zażenowaniem oglądają znajomych, którzy tkwią w toksycznym związku. Jednak po dziesięciu latach zastajemy ich w zupełnie innej sytuacji, w nowych małżeństwach. Johan, odszedłszy od Marianne, związał się z dużo młodszą Paulą, by w końcu, z rozsądku i w zasadzie bez miłości założyć drugą rodzinę. Z kolei Marianne,

początkowo załamana odejściem męża, niespodziewanie odnalazła w sobie siłę, porzucając rolę kobiety potulnej i podporządkowanej.

Studium małżeństwa całkowicie pomija kontekst życia pary bohaterów, a kamera Nykvista, operując kameralnymi zbliżeniami (łatwo policzyć w tym filmie ujęcia, które zbliżeniami nie są), koncentruje się wyłącznie na ich wzajemnych relacjach, na narastającej pomiędzy nimi obcości. Bergman, towarzysząc Marianne i Johanowi w ich codzienności, stara się udowodnić jedną ze swoich ulubionych tez, że „małżeństwo nie służy miłości”.

Jesienna sonata

Höstsonaten

Szwecja 1978, 99 min.

reżyseria: Ingmar Bergman

scenariusz: Ingmar Bergman

zdjęcia: Sven Nykvist

muzyka: wykorzystano utwory Jana Sebastiana Bacha , Fryderyka Chopina, Georga Friedricha Händla i Roberta Schumanna

montaż: Sylvia Ingmarsdotter

dźwięk: Owe Svensson

scenografia: Anna Asp

kostiumy: Inger Pehrsson

obsada: Ingrid Bergman (Charlotte Andergast), Liv Ullmann (Eva), Lena Nyman (Helena), Halvar Björk (Viktor), Marianne Aminoff (sekretarka), Arne Bang-Hansen (Otto), Gunnar Björnstrand (Paul)

nagrody: nominacja do Oscara dla Ingrid Bergman za najlepszą rolę kobiecą, nominacja do Oscara za najlepszy scenariusz, Złoty Glob dla najlepszego filmu zagranicznego, nominacja do Złotego Globu dla Ingrid Berman za najlepszą rolę kobiecą, nominacja do Cezara dla najlepszego filmu zagranicznego

W 1972 roku Bergman pokazywał na festiwalu w Cannes *Szepty i krzyki*. Wtedy to spotkał słynną aktorkę, Ingrid Bergman, której obiecał rolę w którymś ze swoich kolejnych filmów. Na pomysł *Jesiennej sonaty* wpadł cztery lata później, bezpośrednio po załamaniu nerwowym (spowodowanym aferą podatkową z 1976) i pobycie w klinice psychiatrycznej. Być może dlatego często podkreśla, że pomysł na ten film powstał w nieświadomy sposób, narodził się sam: „Nigdy nie mogłem się dowiedzieć, jak doszło do *Jesiennej sonaty*. (...) Dlaczego nagle się pojawiła i wygląda jak wygląda, zupełnie jak sen?”

Film jest dramatem, rozgrywającym się w zasadzie w przestrzeni pomiędzy dwiema kobietami – matką i córką. Charlotta – światowej sławy pianistka, która, zapomniawszy o rodzinie, w całości poświęciła się sztuce - przeżywa depresję po śmierci swojego przyjaciela, Leonarda. Na zaproszenie córki i jej męża przyjeżdża ze Szwajcarii do małego prowincjonalnego zboru protestanckiego w Szwecji. Matka jest oburzona, że Eva bez jej wiedzy wzięła pod opiekę swoją upośledzoną i oddaną przed laty do przytułku siostrę – Helenę. Będzie to pierwsza, ale nie jedyna rysa w atmosferze pozornej, uprzejmej obojętności między nimi..

Jesienna sonata, kameralny rodzinny portret przeradza się w psychodramę ujawniającą sprzeczne uczucia, jakimi targane są obie kobiety. Bergman niejednokrotnie podkreślał, że najważniejszym, najbardziej dojmującym doświadczeniem egzystencjalnym w życiu człowieka jest upokorzenie, że to ono determinuje najczęściej kontakty między ludźmi. *Jesienna sonata* jest w jego filmografii jednym z obrazów udowadniających tą tezę.

INGMAR BERGMAN

Szwedzki reżyser filmowy i teatralny, dramaturg i scenarzysta, urodził się 14 lipca 1918 roku jako drugi syn protestanckiego pastora. Surowe metody wychowawcze ojca oraz nieporozumienia pomiędzy rodzicami wpłynęły na jego dalsze życie i wielokrotnie powracały echem w jego twórczości.

Pierwsze doświadczenia zawodowe zdobywał jako dyrektor teatru w Hälsingborgu, pisywał także własne opowiadania i dramaty, dorabiając jako scenarzysta w Teatrze Dramatycznym. W latach 40. jego dramaty zaczęły trafiać na szwedzką scenę teatralną. Zadebiutował w 1944 roku "Krótszym opowiadaniem o jednym z najwcześniejszych wspomnień z dzieciństwa Kuby Rozpruwacza". Już tu uwidacznia się to, co Bergman rozwinie później w filmach - psychoanalityczna problematyka podyktowana przez "rodzinny scenariusz", układ retrospekcji sięgający w głąb wczesnego dzieciństwa i w mrok podświadomości, psychopatyczną ambiwalencję czułości i sadyzmu w relacjach międzyludzkich, atmosferę horroru, zamkniętą kompozycję oraz magiczny realizm przenikający się z onirycznym ekspresjonizmem. Przełom nastąpił jeszcze w tym samym roku, kiedy obecny na przedstawieniu "Śmierć Kaspra" szef Svensk Filmindustri powierzył młodemu pisarzowi korektę cudzych scenariuszy.

Bergman wkrótce przedstawił swój własny projekt zatytułowany *Skandal*, który ostatecznie zrealizował znany wówczas reżyser Alf Sjöberg. Rok później Bergman sięgnął po kamerę i wyreżyserował *Kryzys*. Szybko powstały następne filmy: *Okręt do Indii*, *Więzienie* i *Pragnienie*. W latach 50. Bergman starał się opanować warsztatowe kanony kina gatunków. Jego filmy z lat 1950 - 55 mieszczą się w repertuarze kina popularnego - *Letni sen*, *Kobiety czekają*, *Wakacje z Moniką* czy *Marzenia kobiet* wykorzystują formułę melodramatu, natomiast *Lekcja miłości* i *Uśmiech nocy* to komedie.

Filmy z tego okresu powstały na konkretne zamówienie producenta. Wyjątek stanowi *Wieczór kuglarzy*, pierwsze arcydzieło Bergmana, film wybitny, ale w swoim czasie nie doceniony przez krytykę i publiczność. W przeciągu dwóch lat powstały kolejne arcydzieła, które przyniosły Bergmanowi światowy rozgłos - *Siódma Pieczęć* i *Tam, gdzie rosną poziomki*.

Wraz z początkiem lat 60. reżyser wkroczył w nową fazę twórczości. Przy współpracy z operatorem Svenem Nykvistem wypracował swój dojrzały, minimalistyczny styl. Tak zwana trylogia wertykalna - *Jak w zwierciadle*, *Goście Wieczery Pańskiej* i *Milczenie* - jest tego najlepszym przykładem. W 1965 roku Bergman poznał Liv Ullmann i obsadził ją w jednym ze swoich najwybitniejszych obrazów - *Personie*. Ullmann wkrótce stała się towarzyszką życia i jedną z ulubionych aktorek reżysera. W 1967 roku Bergman założył własną firmę produkcyjną, Cinematograph, w której zrealizował przejmujące dramaty rodzinne - *Szepty i krzyki*, *Sceny z życia małżeńskiego*, *Twarzą w twarz* czy *Jesienną sonatę*.

W 1976 roku został oskarżony o malwersacje podatkowe i był zmuszony opuścić rodzinny kraj. Osiedlił się na odludnej wyspie Fårö i na kilka lat rozstał się ze szwedzką kinematografią. Powrócił na chwilę z autobiograficznym obrazem *Fanny i Alexander*, by ostatecznie pożegnać się

ze światem filmu. Obecnie swoją aktywność twórczą ogranicza do reżyserii telewizyjnej i pisania scenariuszy. Niektóre z nich są realizowane przez filmowych spadkobierców Bergmana – Bille Augusta (*Niewinne intencje*, 1992), Daniela Bergmana – syna reżysera (*Niedzielne dzieci*, 1992) czy Liv Ullmann (*Wiarołomni*, 2000).

Filmografia:

1949 Pragnienie / Törst
1949 Till glädje
1950 Letni sen / Sommarlek
1950 To się tu nie zdarza / Sant händer inte här
1952 Kobiety czekają / Kvinnors väntan
1953 Wakacje z Moniką / Sommaren med Monika
1953 Wieczór kuglarzy / Gycklarnas afton
1953 Lekcja miłości / En lektion i kärlek
1955 Marzenia kobiet / Kvinnodröm
1955 Uśmiech nocy / Sommarnattens leende
1956 Siódma pieczęć / Det sjunde inseglet
1957 Tam, gdzie rosną poziomki / Smultronstället
1957 U progu życia / Nära livet
1958 Twarz (Ansiktet)
1959 Źródło / Jungfrukällan
1960 Oko diabła / Djävulens öga
1960 Jak w zwierciadle / Sasom i en spegel
1962 Goście Wieczery Pańskiej / Nattvardsgästerna
1962 Milczenie / Tystnaden
1963 För att inte tala om alla dessa kvinnor
1965 Daniel
1965 Persona / Persona
1966 Godzina wilka / Vargtimmen
1967 Hańba / Skammen
1967 Rytuał / Riten
1969 Namiętność / En Passion
1969 Farödokument 1969
1970 Dotyk / Beröringen
1971 Szepty i krzyki / Viskningar och rop
1972 Sceny z życia małżeńskiego / Scener ur ett äktenskap
1974 Czarodziejski flet / Trollflöjten
1975 Twarzą w twarz / Ansikte mot ansikte
1976 Jajo węża / Das Schlangenei
1977 Jesienna sonata / Herbstsonate
1979 Farödokument 1979
1980 Z życia marionetek / Aus dem Leben des Marionetten)

1982 Fanny i Aleksander / Fanny och Alexander
1983 Hustruskolan (TV)
1984 Karins ansikte (TV)
1984 Efter repetitionen (TV)
1986 Dokument Fanny och Alexander (TV)
1986 De tva saliga (TV)
1992 Markisinnan de Sade (TV)
1993 Backanterna (TV)
1997 W obecności klowna (Larmar och gör sig till) (TV)
2000 Bildmakarna (TV)
2003 Sarabanda / Saraband (TV)